

TIJORAT BANKLARIDA XORIJIY KREDIT LINIYALARINI JALB QILISH VA ULARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI (ATB “AGROBANK” MISOLIDA)

Dadaxanova Muattar Shermirzayevna

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

muattardadaxanova77@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20771807>

So‘nggi yillarda global iqtisodiyotda integratsiya jarayonlarining chuqurlashuvi va moliyaviy bozorlarning liberallashtirish natijasida rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida xorijiy moliyaviy resurslarni jalb qilish dolzarb masalalardan biriga aylangan. Xususan, O‘zbekiston iqtisodiyotida ham iqtisodiy islohotlarning jadallashuvi, investitsion faollikning ortishi va real sektorni qo‘llab-quvvatlash zarurati bank tizimida qo‘shimcha moliyaviy resurslarga ehtiyojni keskin oshirmoqda. Bunday sharoitda xorijiy kredit liniyalari tijorat banklari uchun muhim moliyaviy manba sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xorijiy kredit liniyalari – bu xalqaro moliya institutlari, xorijiy banklar va moliyaviy tashkilotlar tomonidan tijorat banklariga ajratiladigan maqsadli kredit resurslari bo‘lib, ular asosan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, infratuzilmani rivojlantirish hamda eksport-import operatsiyalarini kengaytirishga yo‘naltiriladi. Ushbu kreditlarning afzalligi shundaki, ular ko‘pincha uzoq muddatli, nisbatan past foizli va imtiyozli shartlarda taqdim etiladi.

O‘zbekiston bank tizimida xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish hajmi so‘nggi yillarda sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu esa mamlakatda investitsiya muhitining yaxshilanayotganini va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning kengayayotganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, davlat ulushi yuqori bo‘lgan yirik tijorat banklari ushbu jarayonda faol ishtirok etmoqda. Shular qatorida ATB “Agrobank” qishloq xo‘jaligi va real sektorni moliyalashtirishga ixtisoslashgan yirik moliyaviy institut sifatida xorijiy kredit liniyalarini jalb qilishda muhim o‘rin egallaydi.

Agrobank faoliyatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bank tomonidan jalb etilayotgan xorijiy kredit resurslari asosan qishloq xo‘jaligi loyihalari, agroklastlar, kichik biznes subyektlari va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishga yo‘naltirilmoqda. Bu esa mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, bandlikni oshirish va hududiy rivojlanishni rag‘batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish bilan bog‘liq ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, valyuta risklarining yuqoriligi, kredit resurslarining noto‘g‘ri yo‘naltirilishi, ayrim loyihalarning past rentabelligi va kreditlarning qaytmaslik ehtimoli ushbu jarayon samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Ayniqsa, milliy valyutaning qadrsizlanishi xorijiy valyutadagi kreditlarning real qiymatini oshirib, qarz oluvchilar uchun qo‘shimcha moliyaviy yuk keltirib chiqaradi.

Xorijiy kredit liniyalarining samaradorligini oshirish, avvalo, ularni oqilona boshqarish va to‘g‘ri yo‘naltirish bilan chambarchas bog‘liq. Bu borada kredit loyihalarini tanlash mezonlarini takomillashtirish, iqtisodiy samaradorligi yuqori bo‘lgan loyihalarga ustuvorlik berish, risklarni chuqur tahlil qilish va monitoring tizimini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, xorijiy kredit liniyalarini jalb qilishda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish ham muhim hisoblanadi. Bu banklarga turli moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilish imkonini beradi va moliyaviy risklarni kamaytiradi. Xususan, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Osiyo taraqqiyot banki kabi yirik xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish ushbu yo'nalishda ijobiy natijalar berishi mumkin.

Valyuta risklarini boshqarish ham xorijiy kredit liniyalaridan samarali foydalanishda muhim omillardan biridir. Shu maqsadda hedjirlash instrumentlaridan foydalanish, valyuta pozitsiyalarini muvozanatlash va risklarni prognozlash mexanizmlarini joriy etish zarur. Bu banklar va qarz oluvchilar uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali kredit portfelini boshqarish va monitoring qilish tizimini takomillashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli bank xizmatlari yordamida kreditlardan foydalanish samaradorligini real vaqt rejimida kuzatish va muammoli kreditlarni erta aniqlash imkoniyati yaratiladi.

Agrobank misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bankning xorijiy kredit liniyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, kadrlar salohiyatini oshirish va xalqaro tajribani keng joriy etish zarur. Ayniqsa, bank xodimlarining risk-menejment, investitsion tahlil va xalqaro moliya sohasidagi bilimlarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish O'zbekiston bank tizimi rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ular banklar resurs bazasini kengaytirish, investitsion loyihalarni moliyalashtirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Biroq, ushbu resurslardan samarali foydalanish uchun kompleks yondashuv, samarali boshqaruv va risklarni nazorat qilish tizimini takomillashtirish zarur.

Shunday qilib, xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish nafaqat tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshiradi, balki butun iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

1-jadval.

Xorijiy kredit liniyalarining afzalliklari va muammolari tahlili

No	Ko'rsatkichlar	Afzalliklari	Muammolari (risklar)
1	Moliyaviy resurslar	Qo'shimcha uzoq muddatli mablag' manbai	Tashqi qarzga bog'liqlik oshadi
2	Foiz stavkalari	Nisbatan past va imtiyozli shartlar	Ba'zan yashirin xarajatlar mavjud
3	Investitsiya faoliyati	Yirik loyihalarni moliyalashtirish imkoniyati	Loyihalar noto'g'ri tanlansa samarasiz bo'lishi mumkin
4	Bank likvidligi	Likvidlikni oshiradi	Valyuta nomutanosibliyi yuzaga keladi
5	Xalqaro hamkorlik	Xalqaro institutlar bilan aloqalar kengayadi	Tashqi bozorlarga bog'liqlik kuchayadi
6	Kreditlash hajmi	Real sektorni moliyalashtirish kengayadi	Kredit qaytmaslik xavfi ortadi

7	Valyuta omili	Xorijiy investitsiyalarni jalb qiladi	Valyuta kursi risklari yuqori
8	Texnologiya va tajriba	Zamonaviy bank tajribasi kirib keladi	Moslashuv jarayoni vaqt talab qiladi

Manba: *Ilmiy adabiyotlar (Cull R., Erdinç D., Rapih S., Lumumba I. A. va boshqalar), xalqaro moliya institutlari hisobotlari hamda O'zbekiston bank tizimi statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.*

Mazkur jadval xorijiy kredit liniyalarining iqtisodiy mohiyatini ikki tomonlama – ijobiy va salbiy jihatlar orqali tizimli ravishda yoritib beradi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, xorijiy kredit liniyalari tijorat banklari uchun muhim moliyaviy resurs manbai hisoblanadi va ular orqali uzoq muddatli hamda nisbatan arzon mablag'larni jalb qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa banklar tomonidan yirik investitsiya loyihalarini moliyalashtirish, real sektorni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, jadvalda aks ettirilganidek, xorijiy kredit liniyalaridan foydalanish qator muhim risklar bilan ham bog'liq. Eng asosiy muammolardan biri – valyuta risklari bo'lib, milliy valyuta kursining o'zgarishi kredit yuklamasining oshishiga olib keladi. Bundan tashqari, tashqi qarzga bog'liqlikning ortishi bank tizimining moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Investitsiya faoliyati nuqtai nazaridan qaralganda, xorijiy kreditlar yirik loyihalarni amalga oshirish imkonini bersa-da, ularning samaradorligi loyihalarni to'g'ri tanlash va boshqarishga bevosita bog'liq. Noto'g'ri tanlangan yoki past rentabelli loyihalar kreditlarning qaytmaslik xavfini oshiradi. Shu sababli, kreditlash jarayonida iqtisodiy tahlil va risk baholash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Shuningdek, xorijiy kredit liniyalari xalqaro hamkorlikni kengaytirish, ilg'or bank texnologiyalari va boshqaruv tajribasini joriy etish imkonini beradi. Biroq bu jarayon banklardan yuqori darajadagi moslashuvchanlik va institutsional rivojlanishni talab etadi.

Jadval ma'lumotlari asosida xulosa qilish mumkinki, xorijiy kredit liniyalaridan samarali foydalanish uchun ularning afzalliklaridan maksimal darajada foydalanish bilan birga, mavjud risklarni minimallashtirishga qaratilgan kompleks yondashuvni qo'llash zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O'zbekiston Respublikasi bank tizimi statistik byulleteni. – Toshkent, 2025.
2. Agrobank. ATB "Agrobank" yillik moliyaviy hisobotlari. – Toshkent, 2024–2025.
3. World Bank. Global Financial Development Report. – Washington, DC, 2023.
4. International Monetary Fund. International Financial Statistics Yearbook. – Washington, DC, 2024.
5. Asian Development Bank. Asian Development Outlook. – Manila, 2024.
6. Cull, R., Martinez Peria, M. S., Verrier, J. Bank Ownership: Trends and Implications. – 2017.
7. Erdinç, D., Mitic, L. Foreign Bank Penetration and the Bank Lending Channel in Emerging and Developing Countries. – 2019.